

«Նոր ժամանակի կրթություն» ՀԿ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ

*ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔ*

Հետազոտության թեման՝ Խոսքային հաղորդակցում

Առարկան՝ Հայոց լեզու և գրականություն

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Աբրահամյան Լատիրա

Ուսումնական հաստատություն՝ Թ . 112 ավագ դպրոց

Երևան 2023

Բովանդակություն

Ներածություն.....	3
Խոսքային հաղորդակցման ընդհանուր բնութագիրը.....	5
Խոսքային հաղորդակցման առանձնահատկությունները.....	7
Հաղորդակցության գործընթացում առաջացող խոչընդոտները.....	9
Խոսքային հաղորդակցության տեսակները.....	10
Խոսքային հաղորդակցման զարգացման հոգեբանական բնութագիրը.....	12
Եզրակացություն.....	16
Գրականության ցանկ.....	18

Ներածություն

Ցանկացած տեղեկատվության փոխանցում հնարավոր է միայն նշանային համակարգերի միջոցով: Կան մի քանի նշանային համակարգեր, որոնք օգտագործվում են հաղորդակցության գործընթացում, համապատասխանաբար, կարելի է կառուցել հաղորդակցման գործընթացների դասակարգում: Մոտավոր բաժանման մեջ տարբերակվում է վերբալ և ոչ վերբալ հաղորդակցությունները, որոնք օգտագործում են տարբեր նշանների համակարգեր: Համապատասխանաբար, առաջանում է կապի գործընթացի մի շարք տեսակներ:

Հաղորդակցությունը մարդուց անձին տեղեկատվություն փոխանցելու միջոց է բանավոր և գրավոր հաղորդագրությունների, մարմնի լեզվի և խոսքի չափանիշների տեսքով: Մարդիկ շփվում են բանավոր և ոչ բանավոր հաղորդակցության միջոցով:

Կախված հաղորդակիցների մտադրություններից (ինչ-որ բան հաղորդել, պարզել, գնահատական, վերաբերմունք արտահայտել, ինչ-որ բան խրախուսել, համաձայնության գալ և այլն), առաջանում են տարբեր խոսակցական տեքստեր: Ցանկացած տեքստում (գրավոր կամ բանավոր) ներդրված է լեզվական համակարգ:

Այսպիսով, լեզուն նշանների և մեթոդների կապման , միադման համակարգ է, որը ծառայում է որպես մարդկանց մտքերի, զգացմունքների և կամքի արտահայտման գործիք և հանդիսանում է մարդկային հաղորդակցության ամենակարևոր միջոցը:

Իսկ լեզուն մշակույթի հայելին է, այն արտացոլում է ոչ միայն մարդուն շրջապատող իրական աշխարհը, ոչ միայն նրա կյանքի իրական պայմանները, այլև մարդկանց սոցիալական գիտակցությունը, մտածելակերպը, ազգային բնավորությունը, ապրելակերպը, ավանդույթները, սովորույթները, բարոյականություն, արժեհամակարգ:

Լեզուն նաև փոխանցող է, մշակույթի կրող, նա սերնդեսերունդ է փոխանցում իր մեջ կուտակված ազգային մշակույթի գանձերը, այդ իսկ պատճառով այս թեման բոլոր ժամանակներում շատ **արդիական է**: Երեխաները, տիրապետելով մայրենի լեզվին, դրան զուգահեռ յուրացնում են նախորդ սերունդների մշակութային ընդհանրացված փորձը:

Ուսումնասիրության նպատակն է՝ ծանոթանալ խոսքային հաղորդակցման ձևերին և տեսակներին, ուսումնասիրել այն հոգեբանության տեսանկյունից:

Ուսումնասիրության նպատակից բխում են հետևյալ **խնդիրները՝**

1. Ուսումնասիրել խոսքային հաղորդակցման բնութագիրը.
2. Ծանոթանալ խոսքային և ոչ խոսքային հաղորդակցման տարբերակմանը:

Խոսքային հաղորդակցման ընդհանուր բնութագիրը

Հաղորդակցության հիմնական առանձնահատկությունը վերբալ հաղորդակցությունն է, որը հատուկ է մարդուն և որպես նախապայման ենթադրում է լեզվի յուրացում: Իր հաղորդակցական կարողությունների առումով այն շատ ավելի հարուստ է, քան ոչ բանավոր հաղորդակցության բոլոր տեսակներն ու ձևերը, թեև կյանքում այն չի կարող ամբողջությամբ փոխարինել դրան: Բանավոր հաղորդակցության զարգացումն ի սկզբանե, անշուշտ, չի հիմնվում հաղորդակցության ոչ բանավոր միջոցների վրա: Միջանձնային հաղորդակցության մեջ ավելին է կատարվում, քան պարզապես բառերի փոխանցումն ու ընդունումը: Անգամ բառերի ճշգրիտ իմաստը բխում է խոսքային և ոչ խոսքային միջոցների մեկ բարդույթից, որոնք օգտագործվում են բառերը ամրապնդելու և հաստատելու, և նույնիսկ սեփական խոսքերը ծաղրելու և դրանց հակառակ իմաստ տալու համար: Մինևույն ժամանակ, ինքնուրույն վերցված բառերը դեռևս հաղորդակցության հիմնական բաղադրիչն են [1, էջ 25]:

Վերբալ հաղորդակցությունը մարդկային հաղորդակցության ամենաշատ ուսումնասիրված տեսակն է: Բացի այդ, սա մտքերի փոխանցման ամենաունիվերսալ միջոցն է: Ցանկացած այլ նշանային համակարգի միջոցով ստեղծված հաղորդագրությունը կարող է «թարգմանվել» բանավոր մարդկային լեզվով:

Խոսքի բոլոր բնութագրերը և հաղորդակցական ակտի այլ բաղադրիչները նպաստում են դրա (հաջող կամ անհաջող) իրականացմանը: Ուրիշների հետ խոսելիս բանավոր հաղորդակցության հնարավոր միջոցների հսկայական դաշտից ընտրվում են այն միջոցները, որոնք առավել հարմար են թվում տվյալ իրավիճակում մտքեր արտահայտելու համար: Սա սոցիալապես նշանակալի ընտրություն է: Այս գործընթացը և՛ անվերջ է, և՛ անսահման բազմազան: Խոսքի հաղորդակցության մեջ կարելի է ևս մեկ անգամ համոզվել, որ բառերը պարզապես առարկաներ կամ առարկաների դասեր նշանակելու նշաններ չեն: Խոսքի հաղորդակցության մեջ ստեղծվում են գաղափարների, համոզմունքների, առասպելների ամբողջ համակարգեր, որոնք բնորոշ են որոշակի համայնքին, որոշակի մշակույթին: Երբեմն օտարերկրացին պետք է մի ամբողջ դասախոսություն կարդա միջմշակութային

համապատասխանությունների վերաբերյալ, նախքան նա կսկսի ճիշտ հասկանալ և օգտագործել նույնիսկ թվացյալ նման բառերը և դրանց հիմքում ընկած հասկացությունները: Նույնիսկ ամբողջովին թարգմանելի բառակապակցություններն ունեն տարբեր մշակութային և, հետևաբար, հաղորդակցական արժեք (հաց, փող): Նույն մշակույթի շրջանակներում դուք կարող եք տեսնել նաև բառերի օգտագործման տարբերություններ (միանշանակ): Այն, թե ինչպես է մարդը խոսում, մյուս հաղորդակցվողին պատկերացում է տալիս, թե ով է այդ մարդը: Սա հատկապես ակնհայտ է, երբ հաղորդակցիչը խաղում է որոշակի սոցիալական դեր (թիմի առաջնորդ, ձեռնարկության ղեկավար, դպրոցի տնօրեն, օրինակ, դեմքի արտահայտությունները, արտաքին տեսքը և ողջույնի ինտոնացիան համապատասխանում են տնօրենի կարգավիճակին և գաղափարին. այս դերից): Խոսքի միջոցով կարող եք ճանաչել զրուցակցի սոցիալական կարգավիճակը կամ չճանաչել այն: Ներկայիս միապետին դիմում են «Ձերդ Մեծություն»: Խոսքի ստատուսային ֆունկցիան տեսանելի է նաև բանակում կոչումային ավագին դիմելիս: Տարբեր կարգավիճակ կարելի է նշել նաև հետևյալ բառերով՝ «բարև» և «բարև»: Բանավոր միջոցների ընտրությունը նպաստում է որոշակի սոցիալական իրավիճակների ձևավորմանն ու ըմբռնմանը: Կնոջը հաճոյախոսություններ անելը միշտ չէ, որ նշանակում է, որ նա լավ տեսք ունի: Այս «հաղորդակցական քայլը» ավելի շուտ սահմանում է հաղորդակցվողների սոցիալական տարբեր կարգավիճակներ: Զրույցները կանանց և տղամարդկանց ընկերություններում անցկացվում են ընդունելի բառապաշարի տարբեր միավորներով. խառը ընկերությունում կոպիտ կամ վիրավորական խոսքի օգտագործումը նույնպես անթույլատրելի է, թեև վերջինս մեր ժամանակներում ճիշտ է միայն որոշակի տարիքային և սոցիալ-մշակութային խմբի համար: Խոսքի կամ խոսքի հաղորդակցման համակարգերի տարբերությունները անմիջապես ակնհայտ են դառնում օտար մշակույթի մեջ մտնող յուրաքանչյուրի համար: Բրիտանիայում կամ Ավստրալիայում ճանապարհորդող ամերիկացին, անկասկած, կկարողանա շփվել, բայց արտասանության, ժամանակի նկատմամբ վերաբերմունքի և բառերի իմաստի տարբերությունները ակնհայտ կլինեն: Օրինակ, ԱՄՆ-ում զեկույց կամ միջնորդություն ներկայացնել արտահայտությունը նշանակում է հետաձգել քննարկումը, մինչդեռ Անգլիայում

նշանակում է «նախնդիրը տալ առաջնահերթություն»։ Այս տարբերությունները հեշտ է նկատել և ընդունել, ուստի պետք է հիշել, որ լեզուն կամայական հորինվածք է։ Բառը նշանակում է, թե ինչ է մի խումբ մարդիկ պայմանավորվել, թե ինչ է դա նշանակելու։ Բառացի թարգմանության և ժարգոնային արտահայտությունների խնդիրները բարդանում են բառի հետ կապված խորհրդանշական իմաստով, ինչպես նաև որոշակի լեզվում կոնկրետ բառերի բացակայությամբ և կոնկրետ բառեր արտասանելու դժվարությամբ [2, էջ 64]։

Խոսքային հաղորդակցման առանձնահատկությունները

Բանավոր հաղորդակցությունը հաղորդագրությունների փոխանցումն է՝ օգտագործելով բառերը, ինչպես բանավոր, այնպես էլ գրավոր։ Ըստ Ա.Պիզայի տեղեկատվության փոխանցումը կատարվում է բանավոր միջոցներով (միայն բառերով) 10%-ով, ձայնային միջոցներով (ներառյալ ձայնի տոնայնությունը, ձայնի ինտոնացիան)՝ 35%-ով, ոչ խոսքային միջոցներով՝ 55%-ով [3, էջ 59]։

Վերբալ հաղորդակցությունը որպես նշանային համակարգ օգտագործում է մարդկային խոսքը, բնական ձայնային լեզուն, այսինքն. հնչյունական նշանների համակարգ, որն իր մեջ ներառում է երկու սկզբունք՝ բառային և շարահյուսական։ Խոսքը հաղորդակցման ամենահամընդհանուր միջոցն է, քանի որ խոսքի միջոցով տեղեկատվություն փոխանցելիս ամենաքիչը կորչում է հաղորդագրության իմաստը։ Ճիշտ է, դա պետք է ուղեկցվի հաղորդակցական գործընթացի բոլոր մասնակիցների կողմից իրավիճակի բարձր ընդհանուր ըմբռնմամբ, որը քննարկվել է վերևում։

Խոսքային հաղորդակցման միջոցները ներառում են գրավոր և բանավոր խոսքը, լսելը և կարդալը։ Բանավոր և գրավոր խոսքը ներգրավված է տեքստի արտադրության մեջ (տեղեկատվության փոխանցման գործընթաց), իսկ լսելը և կարդալը ներգրավված են տեքստի և դրանում պարունակվող տեղեկատվության ընկալման մեջ։

Տեղեկատվության փոխանցման հիմնական միջոցներից մեկը խոսքն է։ Լեզուն իրացվում է խոսքում և նրա միջոցով ասույթների միջոցով կատարում է իր

հաղորդակցական գործառույթը: Հաղորդակցման գործընթացում լեզվի հիմնական գործառույթները ներառում են՝

1. հաղորդակցական (տեղեկատվության փոխանակման գործառույթ);
2. կառուցողական (մտքերի ձևակերպում);
3. վերաքննիչ (ազդեցություն հասցեատիրոջ վրա);
4. հուզական (անմիջական հուզական արձագանք իրավիճակին);
5. ֆատիկ (ծիսական (էթիկետի) բանաձևերի փոխանակում);
6. մետալեզվական (մեկնաբանության ֆունկցիա):

Գործառույթը, որը կատարում է լեզուն հաղորդակցման գործընթացում, որոշվում է արտասանության տեսակով և բառերի ընտրությամբ: Կախված հաղորդակցության մասնակիցների հետապնդած նպատակներից՝ առանձնանում են հայտարարությունների հետևյալ տեսակները՝ ուղերձ, կարծիք, դատողություն, առաջարկություն, խորհուրդ, քննադատական դիտողություն, հաճոյախոսություն, առաջարկ, եզրակացություն, ամփոփում, հարց, պատասխան:

Խոսքը բաժանվում է արտաքին և ներքին: Ներքին խոսքը հասկացվում է որպես մարդու հաղորդակցություն ինքն իր հետ: Բայց նման շփումը հաղորդակցություն չէ, քանի որ տեղեկատվության փոխանակում չկա: Արտաքին խոսքը ներառում է երկխոսություն, մենախոսություն, բանավոր և գրավոր խոսք: Երկխոսության խնդիրը հիմնարար է հաղորդակցության գործընթացի ուսումնասիրության համար: Երկխոսությունը խոսքի տեսակ է, որը բնութագրվում է զրույցի իրավիճակից կախվածությամբ, նախորդ հայտարարությունների պայմանականությամբ: Առանձնացվում են երկխոսության հետևյալ տեսակները՝

- տեղեկատվական (տեղեկատվության փոխանցման գործընթաց);
- մանիպուլյատիվ (զրուցակցի թաքնված հսկողություն);

Խոսքի մանիպուլյացիայի միջոցներն են՝

- հուզական ազդեցությունը;
- սոցիալական նորմերի և գաղափարների օգտագործումը;
- տեղեկատվության լեզվական փոխարինումը;

- վիճաբանություն;
- փաստացի (պահպանելով կապը) [4, էջ 82]:

Հաղորդակցության գործընթացում առաջացող խոչընդոտները

Հաղորդակցման խոչընդոտները կարող են առաջանալ հաղորդակցության գործընթացում:

Տրամաբանական խոչընդոտ - առաջանում է տարբեր տեսակի մտածողության գործընկերների շրջանում: Կախված նրանից, թե յուրաքանչյուր զուգընկերոջ ինտելեկտում մտածողության ինչպիսի տեսակներ և ձևեր են գերակշռում, նրանք շփվում են հասկանալու կամ թյուրիմացության մակարդակով:

Ոճական խոչընդոտը տեղեկատվության ներկայացման ձևի և դրա բովանդակության միջև անհամապատասխանությունն է: Առաջանում է, երբ հաղորդագրությունը սխալ է կազմակերպված: Ուղերձը պետք է կառուցվի ուշադրությունից մինչև հետաքրքրություն. հետաքրքրությունից մինչև հիմնական դրույթներ. հիմնական դրույթներից մինչև առարկություններ և հարցեր, պատասխաններ, եզրակացություններ, ամփոփումներ:

Իմաստային խոչընդոտ - առաջանում է, երբ լեզվական բառարանը չի համապատասխանում իմաստային տեղեկատվությանը, ինչպես նաև տարբեր մշակույթների ներկայացուցիչների խոսքի վարքագծի տարբերությունների պատճառով:

Հնչյունական արգելք - խոչընդոտներ, որոնք առաջանում են բանախոսի խոսքի առանձնահատկություններից (թարգմանություն, ինտոնացիա, տրամաբանական սթրես և այլն): Դուք պետք է խոսեք հստակ, հասկանալի և բավականաչափ բարձր:

Բանավոր հաղորդակցության ոճերն ու տեսակները

Քանի որ հաղորդակցության բանավոր ձևը տեղի է ունենում ռուսերենում, մենք չպետք է մոռանանք այն ոճերի մասին, որոնցով մենք տեղեկատվություն ենք փոխանցում: Ընդհանուր առմամբ դրանք հինգն են՝

- Գիտական - հաղորդակցման այս բանավոր մեթոդը հիմնված է գիտական տերմինաբանության վրա: Գիտական ոճով էլույթն առանձնանում է իր տրամաբանությամբ, տարբեր հասկացությունների համահունչությամբ և ընդհանրությամբ.
- Պաշտոնական բիզնես - շատերին հայտնի է որպես օրենքների լեզու: Խոսքի այս ոճն ունի տեղեկատվական և հրամայական գործառույթներ: Պաշտոնական բիզնես ոճով գրված տեքստերը, որպես կանոն, ստանդարտ են և անանձնական, ունեն չոր արտահայտություններ և հայտարարությունների ճշգրտություն.
- Լրագրողական - այս ոճի հիմնական գործառույթը հանդիսատեսի վրա ազդելն է: Տարբերվում է հուզական գունավորմամբ, արտահայտությամբ և չունի հատուկ ստանդարտ.
- Խոսակցական խոսք - Դա հենց այնպես խոսակցական ոճ չէ, բայց գրականության մեջ այն հաճախ կարելի է հանդիպել առօրյա թեմաներով երկխոսությունների և մենախոսությունների տեսքով.
- Գեղարվեստական գրական լեզու - Ոճ՝ ամենավառ արտահայտչամիջոցներով: Ի լրումն այլ ոճերում օգտագործվող ստանդարտ ձևերի, ոչ բանավոր հաղորդակցության այս տեսակը կարող է ներառել բարբառներ, ժարգոն և ժողովրդական լեզու [5, էջ 45]:

Խոսքային հաղորդակցության տեսակները

Զրույց - կարծիքների, տեղեկատվության բանավոր փոխանակում, իրականացվածրդ անվճար կարգով:

Վեճը հակադիր կարծիքների փոխանակման գործընթաց է՝ սեփական իրավացիությունն ապացուցելու կամ գրուցակցի կարծիքի վրա ազդելու նպատակով:

Վեճը գիտական կամ սոցիալական թեմայով հանրային բանավեճ է:

Քննարկում - որոշակի հարցերի շուրջ կարծիքների փոխանակում՝ համաձայն քիչ թե շատ պաշտոնական ընթացակարգի կանոնների, որի ընթացքում համեմատվում են տարբեր տեսակետներ:

Հակասությունը վեճ է, որտեղ առկա է ակնհայտ առճակատում, գաղափարների հակադրում, սկզբունքորեն հակադիր տեսակետների պայքար:

Միմպոզիումը մի թեմայի շուրջ կարճ ելույթներ ունեցող մի խումբ մարդկանց կողմից ներկայացումների շարք է:

Սեմիոտիկա, շարահյուսություն, իմաստաբանություն

Սեմիոտիկա գիտական առարկա է, որն ուսումնասիրում է տարբեր նշանների համակարգերի արտադրությունը, կառուցվածքը և գործունեությունը, որոնք պահպանում և փոխանցում են տեղեկատվություն: Սեմիոտիկան կարևոր դեր է խաղում հումանիտար գիտությունների մեթոդաբանության մեջ, ցանկացած մշակութային երևույթ՝ առօրյա մտածողությունից մինչև արվեստ և փիլիսոփայություն, անխուսափելիորեն ներկառուցված են նշանների մեջ և ներկայացնում են նշանների մեխանիզմներ, որոնց իմաստը կարող է և պետք է բացատրվի և ռացիոնալ կերպով բացատրվի: Սեմիոտիկայի տեսադաշտը ներառում է բնական և արհեստական լեզուներ (ներառյալ գիտական տեսության լեզուն, կինոյի, թատրոնի, երաժշտության «լեզուները», բոլոր տեսակի տեսողական նշանների համակարգերը (ճանապարհային նշաններից մինչև նկարչություն) և տարբեր ազդանշաններ: համակարգերը բնության և հասարակության մեջ:

Symntaxis-ը սեմիոտիկայի մեջ նշանների միջև փոխհարաբերությունների մի ամբողջություն է, ինչպես նաև սեմիոտիկայի մի հատված, որն ուսումնասիրում է այդ հարաբերությունները: Նաև կոչվում է «շարահյուսություն»:

«Շարահյուսություն» տերմինն իր սեմալիստական իմաստով բավականին ամուր արմատավորվել է լեզվաբանական տերմինաբանության մեջ, թեև նրանում ընկալվում է որպես մի տեսակ փոխաբերություն: Մասնավորապես, դա տեղի է ունենում այն հազվագյուտ դեպքերում, երբ «շարահյուսություն» տերմինն օգտագործվում է հենց սեմիոտիկ, այլ ոչ թե բառի խիստ լեզվական իմաստով:

Ի տարբերություն շարահյուսության տրամաբանության և շարահյուսության լեզվաբանության մեջ, շարահյուսությունը սեմիոտիկայի մեջ ներառում է ոչ միայն նշանների միջև համատեղելիության հարաբերություններ (դրանց սինթազմատիկա),

այլև դրանց պարադիգմատիկա, այսինքն՝ նշանների միջև պարադիգմատիկ հարաբերությունների ամբողջությունը:

Իմաստաբանությունը լեզվաբանության ճյուղ է, որն ուսումնասիրում է լեզվական միավորների իմաստային նշանակությունը: Իմաստային վերլուծությունը օգտագործվում է որպես ուսումնասիրության գործիք: 19-րդ դարի վերջում և 20-րդ դարի սկզբին իմաստաբանությունը հաճախ անվանվել է նաև սեմասիոլոգիա: Գիտնականները, ովքեր ուսումնասիրում են իմաստաբանությունը, դեռ սովորաբար կոչվում են սեմասիոլոգներ: Նաև «իմաստաբանությունը» կարող է նշանակել լեզվական միավորների որոշակի դասի իմաստների բուն շրջանակը (օրինակ՝ «շարժման բայերի իմաստաբանությունը»):

Խոսքային հաղորդակցման զարգացման հոգեբանական բնութագիրը

Ցանկացած տեղեկատվության փոխանցում հնարավոր է տարբեր նշանային համակարգերի միջոցով: Սովորաբար տարբերակում են բանավոր (խոսքն օգտագործվում է որպես նշանային համակարգ) և ոչ բանավոր (տարբեր ոչ խոսքային նշանների համակարգեր) հաղորդակցությունը:

Իր հերթին, ոչ բանավոր հաղորդակցությունն ունի նաև մի քանի ձև՝

- կինետիկա (օպտիկա-կինետիկ համակարգ, ներառյալ ժեստերը, դեմքի արտահայտությունները, մնջախաղը);
- պարալեզվաբանություն (ձայնի վոկալացման համակարգ, դադարներ, հազ և այլն);
- պրոքսեմիկա (հաղորդակցության մեջ տարածության և ժամանակի կազմակերպման նորմեր);
- տեսողական հաղորդակցություն (աչքի շփման համակարգ):

Երբեմն հաղորդակցման գործընկերների կողմից տիրապետվող հոտերի հավաքածուն առանձին դիտարկվում է որպես հատուկ նշանային համակարգ:

Հաղորդակցության կարգավորիչ-հաղորդակցական (ինտերակտիվ) գործառույթը վարքագծի կարգավորումն է և անմիջականորեն կազմակերպում է մարդկանց համատեղ գործունեությունը նրանց փոխգործակցության գործընթացում: Այստեղ արժե մի քանի խոսք ասել սոցիալական հոգեբանության մեջ փոխազդեցության և հաղորդակցության հասկացությունների կիրառման ավանդույթի մասին: Փոխազդեցության հայեցակարգն օգտագործվում է երկու ձևով՝ նախ՝ բնութագրելու մարդկանց իրական իրական շփումները (գործողություններ, հակազդեցություններ, օգնություն) համատեղ գործունեության գործընթացում, երկրորդ, նկարագրել փոխադարձ ազդեցությունները (ազդեցությունները) միմյանց վրա համատեղ գործունեության ընթացքում կամ ավելի լայնորեն սոցիալական գործունեության գործընթացում:

Հաղորդակցության գործընթացում որպես փոխազդեցություն (բանավոր, ֆիզիկական, ոչ բանավոր) անհատը կարող է ազդել դրդապատճառների, նպատակների, ծրագրերի, որոշումների կայացման, կատարման և գործողությունների վերահսկման վրա, այսինքն՝ իր գործընկերոջ գործունեության բոլոր բաղադրիչների վրա, ներառյալ փոխադարձ խթանումը և վարքագծի ուղղում:

Նույնականացումը հաղորդակցման գործընկերոջը յուրացնելու մտավոր գործընթաց է՝ նրա մտքերն ու գաղափարները ճանաչելու և հասկանալու համար:

Հաղորդակցության աֆեկտիվ-հաղորդակցական գործառույթը կապված է մարդու հուզական ոլորտի կարգավորման հետ: Հաղորդակցությունը մարդու հուզական վիճակների ամենակարևոր որոշիչն է: Հատուկ մարդկային հույզերի ամբողջ սպեկտրը առաջանում և զարգանում է մարդկային հաղորդակցության պայմաններում. կա՛մ տեղի է ունենում հուզական վիճակների մերձեցում, կա՛մ դրանց բևեռացում, փոխադարձ ուժեղացում կամ թուլացում:

Փոխըմբռնման մեխանիզմները հաղորդակցության գործընթացում

Հաղորդակցության գործընթացում փոխըմբռնման հիմնական մեխանիզմներն են նույնականացումը, կարեկցանքը և արտացոլումը: «Նույնականացում» տերմինը սոցիալական հոգեբանության մեջ մի քանի իմաստ ունի. Հաղորդակցման հարցերում

նույնականացումը հաղորդակցման գործընկերոջը յուրացնելու մտավոր գործընթաց է՝ նրա մտքերն ու գաղափարները ճանաչելու և հասկանալու համար: Էմպատիան նաև վերաբերում է իրեն մեկ այլ անձի հետ նմանեցնելու մտավոր գործընթացին, բայց նպատակ ունենալով «հասկանալ» ճանաչվող անձի փորձառությունները և զգացմունքները: «Ըմբռնում» բառն այստեղ օգտագործվում է փոխաբերական իմաստով. կարեկցանքը «աֆեկտիվ հասկացողություն» է:

Ինչպես երևում է սահմանումներից, նույնականացումը և կարեկցանքը բովանդակությամբ շատ մոտ են, և հաճախ հոգեբանական գրականության մեջ «կարեկցանք» տերմինը լայն մեկնաբանություն ունի. այն ներառում է հաղորդակցման գործընկերոջ մտքերը և զգացմունքները հասկանալու գործընթացները: Միննույն ժամանակ, խոսելով կարեկցանքի գործընթացի մասին, պետք է նկատի ունենալ, իհարկե, դրական վերաբերմունքը անհատի նկատմամբ: Սա նշանակում է երկու բան՝

Ա) անձի անհատականության ընդունումը որպես ամբողջություն;

Բ) սեփական հուզական չեզոքություն, ընկալվածի վերաբերյալ արժեքային դատողությունների բացակայություն [6, էջ 87, 91]:

Իրար հասկանալու խնդրի արտացոլումը անհատի ըմբռնումն է այն մասին, թե ինչպես է իրեն ընկալում և հասկանում իր հաղորդակցման գործընկերը: Արտացոլումը ոչ միայն առարկայի գիտելիքն է կամ ըմբռնումը իր մասին, այլ նաև պարզել, թե ինչպես են ուրիշները ճանաչում և հասկանում «ռեֆլեկտորին», նրա անձնական հատկանիշները, հուզական ռեակցիաները և ճանաչողական (ճանաչողության հետ կապված) ներկայացումները: Հաղորդակցության մասնակիցների փոխադարձ արտացոլման ընթացքում արտացոլումը մի տեսակ հետադարձ կապ է, որը նպաստում է ինչպես հաղորդակցության առարկաների վարքային ռազմավարության ձևավորմանը, այնպես էլ միմյանց ներաշխարհի բնութագրերի վերաբերյալ նրանց ըմբռնման ուղղմանը:

Ներգրավումը (անզլերենից՝ գրավել, գրավել) ընկալողի համար մարդու գրավչության ձևավորման գործընթացն է, որի արդյունքը միջանձնային

հարաբերությունների ձևավորումն է: Գրավչությունը կարելի է համարել որպես այլ անձի նկատմամբ սոցիալական վերաբերմունքի հատուկ տեսակ, որում գերակշռում է հուզական բաղադրիչը, երբ այդ «մյուսը» գնահատվում է հիմնականում աֆեկտիվ գնահատականներին բնորոշ կատեգորիաներով:

Եզրակացություն

Եզրափակելով, հարկ է նշել, որ հաղորդակցման գործընթացում իրականացվում են այնպիսի հատուկ մարդկային հատկություններ և մարդկանց սուբյեկտիվ հատկություններ, ինչպիսիք են մտածողությունը և խոսքը, կարողությունների ձևավորումը, ակտուալացումը և ախտորոշումը: Ավանդաբար ընդունված է խոսքը նույնացնել բառի հետ, այսինքն՝ խոսքի բառային նշանային-խորհրդանշական ֆունկցիայի հետ: Մինչդեռ առողջ խոսքը որպես հաղորդակցման միջոց ունկնդրին բերում է, և միևնույն ժամանակ, անկախ բառի իմաստաբանությունից, այսինքն՝ ասես «բառերի արանքում», ոչ բառացիորեն շատ նշանակալից և ամենակարևոր տեղեկությունը ունկնդիրը խոսողի մասին, նրա վերաբերմունքը զրուցակցի, զրույցի առարկայի, ինքն իր նկատմամբ և այլն: Այսպիսով, թեև խոսքը հաղորդակցության համընդհանուր միջոց է, այն իմաստ է ստանում միայն այն դեպքում, եթե այն ներառվում է գործունեության համակարգում, որն իր հերթին պարտադիր լրացվում է այլ, ոչ խոսքային նշանների համակարգերի կիրառմամբ: Հետևաբար, հաղորդակցման գործընթացը թերի է, եթե դրա ոչ բանավոր միջոցները բացակայում են: Ոչ վերբալ հաղորդակցությունն իրականացվում է բանավոր հաղորդակցության գործընթացում՝ բանավոր հաղորդակցությանը զուգահեռ և, կարծես, երկրորդ տեղեկատվական ալիքն է հաղորդակցման համակարգում բառի հետ կապված:

Միջանձնային հաղորդակցության երկու տեսակներից՝ բանավոր (խոսք) և ոչ բանավոր, ոչ բանավոր հաղորդակցությունն ավելի հինն է, բանավոր հաղորդակցությունն ամենահամընդհանուրն է: Ե՛վ բանավոր, և՛ ոչ խոսքային միջոցներն իրենց բնույթով նշաններ են, դրանք կատարում են հաղորդակցության հիմնական գործառույթները՝ տեղեկատվական, պրագմատիկ և արտահայտիչ:

Հնչյունափոխության միջոցներն առավել սերտորեն կապված են բանավոր միջոցների հետ. իրականում նրանք «ձայնային» բառեր են հնչեցնում խոսքի համատեքստում, ասույթներին տալիս են հաղորդակցական ամբողջականություն և արտահայտչականություն, և դա իրենց սեփական գործառույթները բացահայտելու դժվարությունն է: Դրանք ներառում են՝ սոցիալ-տեղեկատվական - շեշտադրման և

արտասանության այլ հատկանիշների օգնությամբ թարմացվում են հաղորդակցվողների սոցիալական կարգավիճակի նշանները, ժողովրդագրական բնութագրերը և գնահատող կողմնորոշումը. գնահատող - արտահայտվում է տրամաբանական սթրեսի և տոնայնության միջոցով (այս դեպքում գնահատման բանավոր արտահայտությունը կարող է չհամապատասխանել միտումնավոր կամ ակամա տոնին); Էմոցիոնալ – արտահայտվում է ձայնի, ձայնի բարձրության, դադարի, հառաչանքի, տեմպի միջոցով, ինչպես նաև օգտագործելով ոչ բառացի հնչյուններ, ինչպիսիք են «մմ-մմ», «ուհ», «ոււմ»; կարգավորող - արտահայտված դադարների միջոցով, ազդարարելով հայտարարության սկիզբը, շարունակությունը կամ ավարտը, պատասխանի ակնկալիքը:

Բանավոր և ոչ բանավոր հաղորդակցության միջոցների փոխազդեցության ուսումնասիրությունը բավականին երկար է իրականացվում, բայց, ցավոք, շատ դեպքերում այն անարդյունավետ է: Այս ոլորտում հետազոտությունները խոստումնալից են և մեծ հետաքրքրություն են ներկայացնում: Կարելի է բերել պարզ օրինակ, թե ինչպես է տեղեկատվության ոչ բանավոր փոխանցումը, որը տեղի է ունենում բանավորի հետ միաժամանակ, կարող է ուժեղացնել և փոխել բառերի իմաստը. զվարթ ժպիտով ասված սպառնալիքը ընկալվում է բոլորովին այլ կերպ, այն է՝ որպես կատակ: Այսպիսով, կարելի է եզրակացնել, որ հաղորդակցության գործընթացում շատ կարևոր և անժխտելի դեր է խաղում ինչպես բանավոր, այնպես էլ ոչ բանավոր հաղորդակցությունը:

Չրախանութիան ցանկ

1. Андрианов М.С. Невербальная коммуникация. – М.: Институт Общегуманитарных исследований, 2007. – 256 с.
2. Биркенбил В.Ф. Язык интонации, мимики, жестов. / Пер. с немецкого А. Желнина. – СПб.: Питер, 1997. – 214 с.
3. Гойхман О.Я., Надеина Т.М. Речевая коммуникация. – М.: Инфра-М, 1997. – 272 с.
4. Горелов И.Н. Невербальные компоненты коммуникации. 3-е изд. – М.: Изд-во ЛКИ, 2007. – 112 с.
5. Измайлова М.А. Деловое общение. – М.: Дашков и К, 2009. – 298 с.
6. Ключев Е.В. Речевая коммуникация. – М.: Рипол Классик, 2002. – 320 с.